

श्वान खाद्य टिकविणे

तयार खाद्य विकणाऱ्या कंपन्यांचा मुख्य प्रश्न असतो तो तयार खाद्य टिकविण्याचा. खाद्य खराब होऊ नये म्हणून जे पदार्थ वापरले जातात, त्यांत काही अँटी ऑक्सिडंट्स म्हजे लोखंडाला गंज लागू नये म्हणून जसे त्यावर रेड- ऑक्साईड लावले जाते तशी रसायने असतात. पदार्थ टिकविण्यासाठी वापरलेली बहुतेक सर्व रसायने ही खाणे पचविण्यासाठी देखील अहितकारक असतात. अनेक रसायने शरीराबाहेर काढता येत नाहीत व ती यकृत(लिव्हर), मूत्रपिंड(किडनी) अथवा स्वादुपंड (पॅक्रिया) यात साठविली जातात. त्यांचे प्रमाण विशिष्ट पातळीच्या वर गेले की ते अवयव निकामी होऊ लागतात. त्यामुळे आजार येऊन अकाली मृत्यू येऊन आयुष्यमान घटण्याचा धोका उत्पन्न होतो.

आम्ही नैसर्गिक रसायने वापरतो असे काही कंपन्या सांगतात. जसे आपल्या घरी मोरंबा तयार करण्यासाठी साखर व लोणची तयार करण्यासाठी मीठ वापरतात, तसे हे पदार्थ असावेत. तयार खाद्य बनविणाऱ्या कंपन्या यांचा उपयोग करतातच. कोंबडीच्या मासात सुमारे ७०% पाणी असते. यंत्राद्वारे हे पाणी काढले म्हणजे सुमारे ३३% वाळविलेला माल मिळतो. म्हणूनच तर हे लोक सांगतात, की आमचे एक किलो खाणे तीन किलो कोंबडीच्या मांसाइतके परिणामकारक आहे. पदार्थ वाळवून नंतर तो ज्या पुड्यांतून भरतात, त्या पुड्यांमध्ये काही कृत्रिम वायू असे भरलेले असतात, की ज्यात ओलावा व पदार्थ बिघडविणारे इतर वायू राहणारच नाहीत. तयार खाद्याचा पुडा तुम्ही हाताने दाबून बघितलात तर त्यात भरलेली हवा तुमच्या हाताला जाणवते. पण खाणे वापरण्यासाठी हा पुडा उघडला की हे वायू उडून जातात व बाहेरची ओल आत येते. ओल त्या पुड्यात येऊ नये असे वाटत असेल तर तो उघडलेला पुडा रेफ्रिजरेटरमध्ये ठेवावा. तेथे वाफेचे बर्फ होत असल्याने तेथे ओल नसते. म्हणून रेफ्रिजरेटरमध्ये ठेवलेली बिस्किटे कुरकुरीत राहतात. सादळत नाहीत. तसेच श्वानांचे खाणेही दीर्घकाळ चांगले राहते. पण काही श्वान खाद्यांचा वास रेफ्रिजरेटरमध्ये पसरून तो दुधासारख्या इतर पदार्थांना लागण्याची शक्यता असते. अगदी बर्फ तयार करण्याच्या अतिशीत कण्यात ठेवले तरी हा धोका टाळता येत नाही, कारण श्वानांना आवडावे व त्यांच्या तोंडाला पाणी सुटावे म्हणून काही वास त्यांच्या खाद्याला देण्याचा उद्योग कंपन्या करीत असतात. हे वास हवेत दरवळणारे असतात. खास करून शुध्द शाकाहारी माणसांना त्या वासाचा त्रास होण्याचा संभव असतो.

एखादा चोखंदळ श्वान पालक जेव्हा परदेशातल्या जाती आणतो तेव्हा त्या श्वानांच्या योग्य वाढीसाठी त्या श्वानांच्या भूभागातील नैसर्गिक खाद्य देणे आवश्यक असते. त्यासाठी अनेक चांगल्या कंपन्या त्या त्या देशात वाढलेल्या प्राण्या-पक्ष्यांचे मांस वापरण्याचा उद्योग करतात. इंग्ल पॅक नावाच्या एका बहुराष्ट्रीय कंपनीने सायबेरियन हसी जातीच्या श्वानाकरिता ही जात जेथे तयार झाली त्या धुवाजवळ मिळणारे मासे घेऊन त्यापासूनच खाद्य तयार केले आहे हे मी त्यांच्या माहितीपत्रकात वाचले.

मासे, कोंबड्या, बदके, मेंढ्या, डुकरे आणि आर्टे धान्य, बीटरूटपासून घरगुती असो वा बाजारी, चांगले, सकस खाणे देऊन आपला श्वान निरोगी व स्वास्थ्यपूर्ण अवस्थेत दीर्घकाळ जगला पाहिजे. रोगग्रस्त होऊन अकाली मृत्यू येणे हा अयोग्य आहाराचा परिणाम आहे, म्हणून आपले इतर बांधव कोणते खाद्य किती वर्षे वापरत आहेत व त्यांचे श्वान निरोगी,

स्वास्थ्यपूर्ण दीर्घायुष्य उपभोगत आहेत ना, ते बघून तुम्ही तुमच्या श्वानासाठी खाद्य निवडा. श्वानांचे आयुष्य फारतर १५-१६ वर्षांचे. त्यामुळे खाण्याचे परिणाम, खास करून वाढत्या वयात होणारे परिणाम पाहाणे सहज शक्य असते.

आहार व आरोग्य किंवा स्वास्थ्य यांचा संबंध केवळ तात्पुरता म्हणजे आत्ता, आज, उद्याच्या भाषेत न मोजता खरे म्हणजे म्हातारपणाच्या स्वास्थ्यात मोजायला हवा. संपूर्ण आयुष्य स्वस्थ्यपूर्ण जायलाच हवे. शरीरातील प्रत्येक इंद्रिय हे मरणानंतरच निकामी व्हायला हवे. म्हातारपण आले म्हणून एकेक इंद्रिय काम करेनासे व्हायला नको. सर्व आहारतज्ज्ञ आहाराचे बाल वयातील आहार, तारुण्यातील आहार व म्हातारपणातील आहार असे तीन वर्ग करतात. त्यात ऋतुप्रमाणेही बदल करतात. पाश्चिमात्य आहारतज्ज्ञांचे आहाराचे मूल्यांकन त्यातील उष्मांकांवर व जीवन सत्वांवर व अन्नातील प्रथिने, स्निग्ध व पिष्ट, क्षार या पदार्थांवर अवलंबून असते. पौर्वात्य विद्वान हे मूल्यांकन अन्न घटकांतील रस व त्यांचा परिणाम म्हणजे ते अन्न पचल्यावर त्यांचा शरीरावर होणारा परिणाम तपासून करतात. पाश्चिमात्यांचा भर रासायनिक पृथक्करण व पदार्थ विज्ञानावर असतो. प्रयोगासाठी व अभ्यासासाठी ते उंदीर, कुत्रे व डुकरे वापरतात तर पौर्वात्यांना प्रत्यक्ष स्वतःच्या शरीरावर होणारे परिणाम अनुभवाने सिद्ध करून घेण्याची ओढ असते. ते अन्नाचा अभ्यास बल्य-बल देणारे व पुष्ट्य-म्हणजे शरीर वाढविणारे अशा दृष्टिकोनातून करतात. पिलू वाढत असताना पुष्ट करणारे खाद्य हवे तर श्वान काम करीत असताना बल्य- बल देणारे खाद्य हवे.

पौर्वात्यांच्या भाषेत पिलू वाढत असताना प्रथिने द्यावीत व श्वान काम करीत असताना चरबीचे प्रमाण वाढवावे. काही कंपन्यांनी या प्रथिने व चरबीचे जे प्रमाण वापरा म्हणून सांगितले आहे ते पुढे देत आहे. एक भाग प्रथिनाचा घेतला तर चरबीचे ०.४० ते ०.६६ एवढे प्रमाण घ्यावे लागते. चरबी वापरली गेली नाही, तर ती शरीरात साचते व त्यामुळे अनेक तक्रारी सुरू होतात. अनावश्यक वजन वाढणे ही एक मुख्य तक्रार. ही तक्रार सर्वात घातक ठरते. ती वयस्कर, म्हाताऱ्या श्वानांत आणि त्याप्रमाणे भले मोठे होणाऱ्या जातींच्या पिलांत असते. मोठ्या वासरांएवढ्या वाढणाऱ्या श्वान पिलांचे वजन अकाली वाढले तर वाढलेल्या वजनाने पायांची हाडे वाकडी होणे, पावलांचे पंजे पसरट होणे व श्वान आळशी होणे यामुळे त्यांच्या हालचालीत जडत्व येणे, हालचाल सुरू व्हायला वेळ लागणे असे त्रास सुरू होतात. वाढत्या वयाबरोबर ते वाढत जातात. या पिलांच्या खाण्यात चरबीचे प्रमाण कमी झाले तरी त्यांच्या वाढीसाठी लागणारी शक्ती कमी पडल्याने पिलांची वाढ खुंटते. म्हणून एक भाग प्रथिनांचा असेल तर त्यांच्या निम्मी चरबी इतके प्रमाण राखणे आवश्यक असते.

साधारण बकरीएवढ्या किंवा मांजराएवढ्या वाढणाऱ्या पिलांच्या खाद्यात त्यांची हालचाल मोठ्या श्वानांपेक्षा जास्त असल्याने चरबीचे प्रमाण प्रथिनांच्या ६६% इतके ठेवावे लागते. काम करणाऱ्या श्वानांसाठीही असेच प्रथिनांच्या ६६% चरबी असणारे खाद्य द्यावे. पण जे श्वान कामावर जात नाहीत व घरातच असतात, त्यांच्या खाद्यात प्रथिने व चरबीचे हे प्रमाण १०० : ५० किंवा ५५ एवढेच ठेवावे. वयस्कर श्वानांचे वजन वाढू नये म्हणून त्यांच्या खाण्यात एक भाग प्रथिनांबरोबर महाराष्ट्र उष्ण प्रदेश असल्याने प्रथिनांच्या ३५% एवढीच चरबी द्यावी. थंडीत हे प्रमाण ३८% ते ४०% करता येईल.

प्रथिने व चरबी हे दोन श्वान खाद्याचे प्रमुख घटक असतात. त्याशिवाय अन्न चांगले पचावे व शौचास व्यवस्थित व्हावे म्हणून वनस्पतीजन्य धागा म्हणजेच चोथा, जो सहज पचत नाही, पण खाता येतो असा अन्नाचा एक अति महत्वाचा घटक असतो, तो पुरविण्यासाठी प्राणीजन्य मांसाबरोबर एक तरी वनस्पतीजन्य धान्य किंवा पालेभाजी, शेंगभाजी किंवा बटाटे,

गाजर, बीट यासारखी कंदमुळे अवश्य घालावी लागतात. श्वानांना पचेल अशा हाडांचा चुरा वाढणाऱ्या पिलांसाठी एकूण खाद्याच्या एक टक्का ते दीड टक्का इतका कॅल्शियमसाठी दिला जातो. श्वानांना अन्न पचण्यास मदत करणारे यीस्ट(जे पाव किंवा ब्रेड तयार करण्यासाठी वापरतात ते) किंवा वाळविलेले मास श्वान खाद्यात घातले जाते. आपण श्वानांना मास पाजले की हे साध्य होते,

श्वानांच्या एकूण खाद्यात प्रथिने २० ते ३०%, चरबी ९ ते २०%, धागा २० ते ३० टक्के, आवश्यक क्षार एक ते दीड टक्के, पचन क्रियेस उपयुक्त पदार्थ ०.५% व जीवनसत्वे असे घटक असतात. यातील प्रथिने व चरबी प्राणीजन्य चांगली, पण स्वतःप्रमाणे श्वानांना शाकाहारी ठेवायचे असेल तर वनस्पतीजन्य प्रथिने व तेले देखील चालतात. धागा किंवा चोथा हा वनस्पतीजन्य लागतो. क्षार प्राणीजन्य चांगले, पण नैसर्गिक देखील चालतात. पाचक पदार्थ बहुतेक प्राणीजन्य किंवा वनस्पतीजन्य (बॅक्टेरिया हे प्राणीजन्य तर बुरशी ही वनस्पतीजन्य असते.) चालतात.

खास करून पिले आईचे दूध पिणे बंद करून बाहेरचे खाणे खालू लागतात त्या वेळी श्वानांच्या आहारातून पचनसंस्था बिघडविणारे अपचन, अमांश, हगवण असे रोगकारक जंतू पोटात गेल्याने अनेक पिले रोगग्रस्त होऊन मरतात. म्हणून जे पदार्थ लवकर खराब होतात, म्हणजेच ज्यावर जंतू चांगले वाढतात असे म्हणजे गाय वा म्हशीचे दूध व कोंबड्यांची कच्ची अंडी हे पदार्थ श्वानांना व श्वान पिलांना देताना अतिशय काळजी घ्यावी लागते. दूध व अंडी हे पदार्थ महागही असतात. म्हणून दूध व अंडी श्वानांच्या आहारातून वर्ज्य करावीत, काढून टाकावीत, देऊ नयेत. त्याऐवजी पक्ष्यांचे, प्राण्यांचे व माश्यांचे मास किंवा धान्याचा भरडा शिजवून श्वानांना खायला द्यावा. अर्थात आधी सांगितल्याप्रमाणे वाढीच्या चक्राप्रमाणे प्रथिने व क्षार यांचे प्रमाण कमी जास्त अवश्य करावे. श्वानांचे खाद्य घरी शिजविलेले उत्तम. त्यांतही स्थानिक धान्यापासून आपल्या श्वानाला जे पचते त्या धान्यापासून बनविलेले खाद्य सर्वोत्तम. शाकाहारी प्रथिने देण्यासाठी तूर, मूग, उडीद, चणा, नाचणी, मका, सोयाबीन अशी अनेक धान्ये मिळतात. तुम्ही ज्या भागात कार्यरत असाल व ज्या ठिकाणी उत्पन्न केलेले श्वान वाढवत असाल, त्या भागातील प्रचलित कडधान्ये वापरणे हे चांगले. तसेच आयुर्वेदाचा विचार घेऊन धान्यांचे उष्ण - शीत परिणाम तसेच आम्ल, मधुर, परिणामही बघायला हवेत. सेंद्रीय शेती- तज्ज्ञ प्रणालीत चांगल्या प्रतीचा माल होण्यासाठी जसे बी निवडताना विशिष्ट विभागातलेच बी घेतले जाते तसेच श्वान विश्वातही जेथली श्वान जात असेल तेथलेच मास अथवा धान्य वापरून खाद्य तयार करण्याचा परिपाठ आता पडत चालला आहे.

इंगल पॅक नावाच्या बहुराष्ट्रीय कंपनीचे उदाहरण आपण बघू. या कंपनीचे मुख्य कार्यालय अमेरिकेत आहे. गोळ्या व पावडर अशा दोन स्वरूपात त्यांचे श्वान खाद्य येते. त्यात १. बदकाचे मास व ओटचे धान्य, २. कोंबड्यांचे मास व ओटचा रवा ३. हुमा, सालमन व श्रिप हे समुद्रातले मासे ४. गोमांस व ओट्स ५. मेंढ्यांचे मास व ६. कोंबड्यांच्या यकृतापासून तयार केलेले खाद्य असते.

- त्यांच्या गोळ्यांत १.कोंबड्यांचे मास व तांदूळ यापासून बनविलेले २४% प्रथिने व १८%चरबी असलेले खाद्य,
२. बदकाचे मास व ओटस् यापासून बनविलेले २३% प्रथिने व १३%चरबी असलेले खाद्य,
३. समुद्रातील मासे व शिंपल्यांपासून बनविलेले २२% प्रथिने व १२% चरबीचे खाद्य,
४. मेंढ्यांचे मास व तांदूळ यापासून बनविलेले २२%प्रथिने व १८% चरबीचे खाद्य,

५. मेंढ्यांचे मास, ओटस् व मका यापासून बनविलेले २३% प्रथिने व १२% चरबीचे खाद्य,
६. वयस्कर क्ष्वानांकरिता २६% प्रथिने व १०% चरबीचे खाद्य,
७. मांजराएवढ्या वाढणाऱ्या श्वानांच्या पिलांसाठी बनविलेले २८% प्रथिने व १७% चरबीचे खाद्य,
८. बासरांएवढ्या वाढणाऱ्या श्वानांच्या पिलांकरिता बनविलेले २३% प्रथिने व १२% चरबीचे खाद्य,
९. काम करणाऱ्या श्वानांसाठी २०% प्रथिने व २०% चरबीचे खाद्य,
१०. हलके काम करणाऱ्या श्वानांसाठी २५% प्रथिने व १५% चरबीचे खाद्य,
११. काम न करणाऱ्या श्वानांसाठी २०% प्रथिने व १२% चरबीचे खाद्य,
१२. चरबी कमी करण्यासाठी २०% प्रथिने व ९% चरबी असलेले खाद्य,

इतक्या प्रकारची खाद्ये आहेत. आपल्या खाद्याचे चांगले परिणाम दाखविण्यासाठी त्यांनी माहिती पुस्तिकेतून १४ वर्षे वयाच्या पुढच्या श्वानांचे फोटो दिलेले आहेत. आपली उत्पादने सेंद्रिय पदार्थापासून बनविलेली म्हणजे कोणतीही कृत्रिम रसायने न वापरता केलेली आहेत असे मोठ्या अभिमानाने सांगितलेले आहे. आपण याच्यापुढे एक पायरी चढून आम्ही श्वानांना स्थानिक वनस्पतीजन्य पादार्थापासून घरी केलेल्या खाद्यावर वाढवितो असे अभिमानाने सांगू या!

परिशिष्टात दिलेल्या अन्न धटकांचा तक्ता आणि स्थानिक आयुर्वेदाचार्यांची मदत घेऊन तुम्ही खर्चात बचत करणारा व आपल्या श्वानाची प्रकृती उत्तम राखणारा आहार देऊन आपल्या धंद्याला बरकत आणली पाहिजे. कारण सर्व खर्चात खाद्यांचा खर्च हा सर्वात मोठा खर्च असतो, हे विसरू नका. तसेच योग्य खाद्य देऊन आपण औषधांवरचा खर्चही कमी करू शकतो हेही लक्षात असू द्या.